

Makaleler / Articles:

Plevne Müdafaası'nda Topun Önemi **The Importance of the Cannon in the Defense of Plevna**

Remzi Çavuş*

Özet

Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında Nisan 1877'de başlayıp, Balkanlar ve Kafkaslar üzerinde iki ana cephede, Ocak 1878'e kadar dokuz ay kadar süren Doksanüç Harbi esnasında, Bulgaristan sınırları içinde bulunan Plevne'nin Rus ordusu tarafından muhasarası beş ay kadar sürmüştür. Asker ve silah bakımından Türklere nazaran daha avantajlı durumda olan Ruslar, şehri ele geçirmek için üç defa saldırıya geçtiyseler de bekledikleri başarıyı elde edememişlerdir.

Osmanlı tarafının Plevne'de başarılı bir savunma yapmasında Gazi Osman Paşa'nın askerî yeteneğinin, Türk askerinin dirayetinin ve mükemmel bir şekilde hazırlanmış toprak istihkâmların etkisi oldukça büyüktür. Fakat bunların ve daha başka etkenlerin dışında her iki tarafın kullandığı topların niteliği ve bataryaların idare şekli de çarpışmalarda belirleyici bir rol oynamıştır. Rus tarafı toprak istihkâmlar üzerinde tesir gücü oldukça düşük, erken ısınarak kullanılamaz hale gelen tunçtan mamul uzun namlulu ve yüksek açılı atışlar yapmaya elverişli olmayan topları kullanırken Türk tarafı kısa mesafede yüksek açılı ve başarılı atışlar yapabilen, çelikten mamul obüsleri kullanmıştır.

Anabtar Kelimeler: Plevne, Gazi Osman Paşa, Doksanüç Harbi, Top, Topçu.

Abstract

The 93 War (the Ottoman-Russian War of 1877-1878) between the Ottoman Empire and the Russian Empire was fought on two main fronts, the Balkan and the Caucasus. It started in April 1877 and lasted for nine months until January 1878 and the Russian siege on Plevna within the Bulgarian borders lasted for five months. Although the Russians had an advantage over the Turks in terms of troops and weapons, they didn't achieve their desired success after trying to seize the city three times.

---

* Dr, Esentepe Mb. Şebit Mustafa Güngör Cd. Kent 2000 Sitesi, 45/9, Tokat.
E-mail: remzicavus@hotmail.com

The successful defense of Plevna by the Ottomans arose from the military capability of Ghazi Osman Pasha, the ability of the Turkish soldiers and perfectly prepared ground fortifications. But aside these and other effects, the type of cannons used by both sides and the handling of the batteries played an important role in combat. The Russians used long barreled cannons made out of bronze on the ground with extremely low power, which overheated very quickly and thus became unusable and were not suitable for high angled shots. The Turkish side however used steel howitzers that could make high angled shoots from a short distance.

Keywords: Plevna, Ghazi Osman Pasha, Ninety Three War, Cannon, Cannoneer

Giriş

Nisan 1877'de başlayıp Rus Çarlığı ile Osmanlı Devleti arasında dokuz ay kadar devam eden Doksanüç¹ Harbi'nin ortaya çıkmasında, 1875 yılında Balkanlarda başlayan karışıklıklar etkili olmuştur. Balkanlar ve Kafkaslarda iki cephede birden cereyan eden bu savaşta Romanya, Sırbistan ve Karadağ Rusya'nın yanında yer almıştır.²

Plevne Müdafaası'nın birinci safhası 20 Temmuz 1877 tarihinde başlamıştır.³ Vidin'den harekete geçen Gazi Osman Paşa, Ruslara karşı, yüz elli kilometreyi aşkın bir yolu yedi günde yürüterek getirdiği Türk birliğini savaştırmıştır.⁴ Askerler tüm yorgunluk ve bitkinliklerine rağmen büyük bir gayret göstererek Ruslara ağır bir mağlubiyet yaşatmıştır.⁵ Plevne'nin on mil kadar uzağına çekilmek zorunda kalan Ruslardan geriye bol miktarda silah, cephaneye ve savaş malzemesi kalmıştır. Fakat perişan bir şekilde geri çekilen Rus askerlerini, günlerdir yorgun ve bitkin olan Osmanlı kolordusu takip edememiştir.⁶

Plevne Müdafaası'nın 30 Temmuz 1877'de başlayan ikinci safhası iki gün sürmüştür. Bu safhada Ruslar yirmi bin kişi ve elli sekiz topla savunulan Plevne'ye elli bin asker ve yüz seksen dört topla taarruz etmişlerdir.⁷ Kendi piyadelerinin taarruzunu hazırlamak için şehir üzerine mermi yağdıran Rus topları, toprak istihkâmlar üzerinde beklenen tesiri gösterememiştir.⁸ Gazi

¹ Savaşın başlangıç yılı olan 1877'dinin rûmî takvime göre 1293'ye tekabül etmesinden dolayı böyle bir isimlendirme kullanılmıştır.

² Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 2000, s. 340, 341.

³ Hikmet Süer, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi*, ATASE, Ankara 1993, s. 166; N. Uçar, *a.g.e.*, s. 49.

⁴ *Falkirk Herald*, 2 Ağustos 1877; Uçar, *a.g.e.*, s. 49.

⁵ Ahmed Cemal, *Plevne Müdafaası*, İbrahim Hilmi, İstanbul 1316, s. 37.

⁶ *The Star*, 24 Temmuz 1877; Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 37.

⁷ Uçar, *a.g.e.*, s. 57; Süer, *a.g.e.*, s. 218.

⁸ A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kıran Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge, İstanbul 2009, s. 422.

Osman Paşa'nın komuta ettiği Türk birlikleri karşısında başarılı olamayan Rus ordusu perişan bir şekilde geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁹ Gazi Osman Paşa, yeterli süvari birliğine sahip olamadığından, dağınık ve düzensiz bir şekilde geri çekilen Rusları takip ederek imha etme fırsatını kaçırmıştır.¹⁰ Plevne Muharebeleri'nin ikinci safhasında Rusların asker zayıyatı yedi bin kişiyi geçerken Osmanlı ordusunun asker kaybı bin iki yüz civarında olmuştur.¹¹

Muharebelerin ikinci safhasından sonra, Plevne'nin dışarıdan destek almasını önlemek için büyük gayret sarf eden Ruslar, Plevne'ye otuz iki kilometre mesafede olan Lofça'yı alarak Gazi Osman Paşa'nın sevkıyat yolunu kapatmışlardır.¹²

Plevne Müdafaası'nın 7 Eylül 1877'de başlayan üçüncü safhasında Rusların asker sayısı Romanya'nın 50.000'i bulan asker desteğiyle 100.000 civarında olmuştur.¹³ Romanya'nın verdiği bu destek sayesinde Ruslar, Plevne Muharebeleri'nde daha etkin mücadele edebilmiştir.¹⁴ Yeni gönderilen kuvvetlerle birlikte Osmanlı askerinin sayısı ise kırk bin civarında olmuştur.¹⁵ Yirmi beş kilometre uzunluğunda bir hat üzerinde sıralanmış Rus topçu bataryaları¹⁶ Plevne'yi beş gün boyunca bombalamışlardır.¹⁷ Türk topçusu ise onlara başarılı bir şekilde karşılık vermiştir.¹⁸ Havan ve obüs¹⁹ toplarından yoksun olan ve topçu birliklerini iyi bir şekilde idare edemeyen Ruslar, Gazi Osman Paşa'nın toprak istihkâmları üzerinde beklenen etkiyi gösterememiştir.²⁰ Altı gün süren muharebelerde mağlup olan Rusların asker kaybı 20.000'i aşarken Osmanlı ordusunun kaybı 4.000 civarında olmuştur.²¹ Birkaç hafta içinde kendilerini toparlamayı başaran Ruslar, asker ve top sayılarını artırarak Plevne'yi daha sıkı bir çember içine almaya çalışmışlardır.²²

⁹ Ali Fuad, *Osmanlı Rus Seferi*, C. 2, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1326, s. 66; Şirokorad, *a.g.e.*, s. 423.

¹⁰ Talat, "Plevne Müdafaası", *Mecmua-i Askerî*, S. 7, İstanbul 1927, s. 36; Uçar, *a.g.e.*, s. 47.

¹¹ Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 68.

¹² *Basiret*, nr. 2195, 27 Ağustos 1293; Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 76.

¹³ *Evening Telegraph*, 11 Eylül 1877; Mehmed Hulusi, *Niçin Mağlup Olduk? 1877-1878 Osmanlı Rus Seferi*, Sancakçıyan Matbaası, İstanbul 1326, s. 102.

¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, nr. 228, 25 Mart 1879.

¹⁵ *London Standard*, 29 Ağustos 1877; Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 82.

¹⁶ Topçu sınıfında, yüz civarında askere sahip ve taburun bir alt birimi olan askerî birliğe "batarya" denilir.

¹⁷ *Basiret*, nr. 2207, 10 Eylül 1293; Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 98.

¹⁸ *Basiret*, nr. 2204, 6 Eylül 1293; Frederick William V. Herbert, *The Defense of Plevna*, John Murray, London, 1911, s. 190.

¹⁹ Yüksek açılı atışlar yapabilen kısa namlulu top.

²⁰ Şirokorad, *a.g.e.*, s. 424-426.

²¹ Talat, *a.g.e.*, s. 61; Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 141.

²² N. Uçar, *a.g.e.*, s. 123.

Plevne Muharebeleri'nin üçüncü safhasından sonra şehrin dışarıyla irtibatı iyice kesilmiş ve Gazi Osman Paşa'nın dışarıdan destek alma ihtimali bitmiştir. Bundan sonra iki yol kalmıştır: Ya tüm imkânlar tükenene kadar savunma devam ettirilecek veya bir yolu bulunarak şehir terk edilecektir. Osmanlı yönetiminin düşüncesi ikinci seçenekten yani Gazi Osman Paşa'nın ahaliyi, askerleri ve gerekli askerî malzemeleri alarak, şehri terk etmesinden yana olmuştur.²³

Osmanlı yönetimi Plevne Cephesi'ndeki çarpışmaların diğer cepheleri de etkileyeceğini düşünmüştür.²⁴ Bundan dolayı da buraya destek göndermeyi önemsemmiştir.²⁵ Fakat imkânların yeterli olmayışından ve Plevne ile Sofya arasındaki yolun Ekim 1877'den itibaren Rusların denetiminde olmasından dolayı Gazi Osman Paşa'ya gerekli destek gönderilememiştir. Kesintisiz bir şekilde devam etmiş olan çarpışmaların Türk ordusunda oluşturduğu eksiklikler telafi edilememiştir. Dolayısıyla da Gazi Osman Paşa, 10 Aralık 1877 tarihinde yaptığı çıkış hareketini düşmanın üçte birinden daha az olan, günlerce soğuğa ve açlığa karşı yaptığı mücadelede bitkin düşmüş askerlerle yapmıştır. Ayrıca Plevne'de kalmak istemeyip orduyla birlikte oradan ayrılan sivil halk Gazi Osman Paşa'nın Ruslar karşısındaki durumunu zorlaştırmıştır.

Plevne Muharebeleri'nde Koordinasyon

Topçu bataryaları piyade birliklerinin taarruzuna ortam hazırlar ve muharebe esnasında düşman askerlerini geri püskürterek kendi birliklerini koruma altına alır.²⁶ Ayrıca karşı tarafın bataryalarını baskı altına alarak kendi piyade birliklerinin geri çekilişinin daha rahat olmasını sağladığı gibi düşman tarafının taarruza kalkmasını önler.²⁷ Bundan dolayı topçu birlikleriyle piyade birlikleri arasında koordinasyon oldukça önemlidir. Bunun sağlanabilmesi için de her iki tarafın birbirlerinin muharebe özelliklerini bilmeleri gerekir. Ayrıca her iki birliğin komutanları arasında sıkı bir irtibat olmalıdır.²⁸ Aynı bataryanın topları arasında da uyum olmalıdır. Bunun için topların atış özellikleri göz önünde bulundurularak gerekli ayarlamalar yapılmalıdır. Bir muharebe esnasında sadece aynı bataryadaki topların kendi arasında uyumlu olması yeterli olmaz. Aynı amaca hizmet eden tüm bataryalar arasında uyum olması gerekir. Muharebe esnasında öyle bir an gelir ki tüm bataryaların aynı çizgi üzerinde

---

²³ BOA, Y.EE, 76/26.

²⁴ BOA, YEE, 76/49.

²⁵ BOA, A.} MKT. MHM, 482/16; BOA, İ:DH, 756/61738.

²⁶ ATASE, BLH, 734/H6/1-16; Mahmut Hüsamettin, *Muharebede Topçunun İstimali*, İstanbul 1309, s. 8.

²⁷ Miralay Halil Kemal, *Her Zabıt Topçuluktan Ne Bilmelidir*, Askerî Matbaa, İstanbul 1928, s. 65.

²⁸ Miralay Halil Kemal, *a.g.e.*, s. 62-64.

yerleşerek ortak hedefe atış yapması gerekir. Bu da bataryaların birlikte hareket etmesini kaçınılmaz hale getirir. Ayrıca bataryalardan birisinin atış hakkında elde ettiği faydalı malumatı diğeriyle de paylaşması birlikte hareket etmenin gereklerindedir.²⁹

Rus komutanlar, Plevne Muharebeleri esnasında süvari, piyade ve topçu birlikleri arasındaki koordinasyonu yeterince sağlayamadıkları gibi piyade birliklerini bile koordineli bir şekilde hareket ettirememişlerdir.³⁰ Mesela Plevne Muharebeleri'nin üçüncü safhasında piyade birlikleri arasındaki uyumsuzluktan dolayı sadece askerlerin yarısı taarruza kalkmıştır. Harekete erken geçmiş olanların Türk birlikleri karşısında bozgun halinde geri çekildikleri esnada Rusların diğeri piyade birlikleri taarruza kalkmıştır ki bu da çok işe yaramamıştır.³¹

Plevne Muharebeleri ve İstihkâm

Topçu bataryalarının aldıkları atış görevlerini verimli bir şekilde yerine getirebilmesi, topların yerleştirildiği mevziin³² iyi seçilmesi, ateş idare merkezinin³³ iyi yetişmiş subayların komutasında olması, hedef tespitinin doğru yapılması ve hedefin yapılan atışlara dayanıklı olup olmamasına bağlıdır.

Yeterli askerî tecrübe ve liyakate sahip bulunan Gazi Osman Paşa, istihkâma gereken önemi vermiş, askerleri ve sivil halkı gece gündüz çalıştırarak Plevne'nin etrafını derin, çok amaçlı ve birbirine yer altından açılmış tünellerle bağlanan siperlerle çevirmiştir. Yer altına askerlerin dinlenmeleri, cephanelerin depolanması hatta atların barındırılması için bölümler hazırlanmıştır. Böylece Plevne'nin etrafı tam bir köstebek yuvasına dönmüştür.³⁴ Topçu atışlarıyla düşmanın oyalandığı zaman zarfında Gazi Osman Paşa siperleri sürekli daha güçlü hale getirmiştir.³⁵ Rusların kullandıkları topların geneli bu toprak istihkâmı karşısında pek etkili olamamıştır.³⁶

Gazi Osman Paşa, Plevne'nin çevresindeki toprağı kazma ve kürekle Rus toplarına karşı aşılması zor bir kalkan haline getirmesine karşılık Rus

²⁹ *A.g.e.*, s. 4-15.

³⁰ Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 72; Mehmed Hulusi, *a.g.e.*, s. 80.

³¹ Mehmed Hulusi, *a.g.e.*, s. 107.

³² Mevzii: Mevzii, muharabe esnasında, topçu bataryaları ve piyade birliklerinin düşmana karşı yerleştirildikleri, değişik siper ve setlerle savunmaya elverişli olarak hazırlanmış yerdir.

³³ Ateş idare merkezi: Topçu bataryalarında (bölük), yapılacak atışların planlandığı ve topları ateşlemekle vazifeli olanlara gerekli malumatların iletildiği birimdir.

³⁴ Charles S. Ryan, *Kızılây Emri Altında Plevne ve Erzurum'da*, Çev. Ali Rıza Seyfioğlu, MEB, İstanbul 1962, s. 106, 128; Uçar, *a.g.e.*, s. 90.

³⁵ *Basiret*, nr. 2199, 31 Ağustos 1293; Süer, *a.g.e.*, s. 172.

³⁶ Şirokorad, *a.g.e.*, s. 422-426.

birliklerinin elinde geçici siperler kazacak kadar bile kazma kürek olmamıştır. Bundan dolayı, taarruza kalkan veya geri çekilmek zorunda kalan Rus piyadeleri çok ciddi kayıplar vermiştir.³⁷ Üzerine şarapnel ve mermi yağan bazı Rus askerleri kendisine sığınacak bir siper oluşturabilmek için kasaturasını³⁸ kullanmak zorunda kalmıştır.

Türklerin siperlerinde savunmada olmasına karşılık Ruslar sürekli olarak taarruza kalkışmışlardır. Bundan dolayı da Plevne Muharebeleri'nin üç safhasında da Rus kayıpları büyük olmuştur. Çünkü sürekli taarruza kalkmak Rus askerlerini Osmanlı topçusunun ve piyadesinin açık hedefi haline getirmiştir.³⁹

Plevne Muharebelerinde Rus Topçuları

Ruslar, Plevne Muharebeleri'nde genel itibariyle taarruz halinde bulunmuştur. Buna bağlı olarak da Rus bataryalarının asıl vazifesi kendi piyadelerine taarruz ortamı oluşturmak ve onların en az kayıpla geri çekilişini kolaylaştırmak olmuştur. Fakat Rus topçusu, Plevne Muharebeleri esnasında, piyadesine uygun bir taarruz ortamı hazırlayamamıştır.⁴⁰ Mesela Plevne Muharebeleri'nin ikinci safhasında Rus bataryaları taarruz için gereken ortamı oluşturamadan piyadeler harekete geçirilmiştir. Rus topçusu muharebelerin üçüncü safhasında da Plevne'yi beş gün boyunca topa tuttuğu halde Türk siperlerini tahrip edememiştir.⁴¹

Plevne Muharebeleri esnasında Rus bataryalarının kendilerinden beklenen vazifeyi yapamamalarının sebeplerinden birisi kullanılan topların Gazi Osman Paşa'nın hazırladığı savunma sistemine tesir yapamayacak özellikte olmasıdır.⁴² Bu muharebe esnasında Rusların sahip olduğu top miktarı, Türklerin elindekilerin dört beş katı kadardır. Fakat bu toplar genellikle uzun namluludur ve yüksek açılı atışa müsait olmayan türdendir. Rusların elinde yüksek açıyla atış yapabilen top sayısı çok azdır.⁴³ 450 toptan 60 tanesi büyük çaplıdır, bunların da sadece 15 tanesi yüksek açılı atış yapabilmektedir. Hâlbuki Gazi Osman Paşa'nın istihkâm sisteminin çökertilmesi için büyük çaplı, yüksek açılı atışlar yapabilen obüsler gerekmiştir. Obüslerin yüksek açıyla attığı mermiler hedeflenen yere yüksekte ve dikine bir iniş yaparlar.⁴⁴ Özellikle de birkaç deneme atışıyla hedefi tutturarak topların aynı ölçüleri kullanarak yapacağı atışlar Türk siperlerini perişan hale getirebilirdi. Fakat Rus toplarının attığı mermiler,

³⁷ Mehmed Hulusi, *a.g.e.*, s. 105.

³⁸ Kasatura: Tüfeğin ucuna takılan, iki tarafı da keskin uzunca bıçak.

³⁹ Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 89, 101; Süer, *a.g.e.*, s. 387, 235.

⁴⁰ Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 147; Süer, *a.g.e.*, s. 234.

⁴¹ Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 96, 116.

⁴² Mehmed Hulusi, *a.g.e.*, s. 80; Şirokorad, *a.g.e.*, s. 422-426.

⁴³ Şirokorad, *a.g.e.*, s. 422-426.

⁴⁴ Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 151-155.

ya Türk siperlerinin önündeki yığılı topraklara saplanıp kalmış veya siperlerin gerisine düşmüştür. Bundan dolayı da Rusların, Plevne Muharebeleri'nin üçüncü safhasında, Türkler tarafına, beş günde yaptıkları 30.000 atış pek tesirli olmamıştır.⁴⁵

Atışların tesirli olmasında, mermiyi gönderen barutun miktarı önemlidir.⁴⁶ Doksanüç Harbi'nin başladığı günler, Rus topçusunun, mühimmat açısından en elverişsiz zamanıdır. Çünkü savaştan önce topçu birliklerinde büyük bir değişime gidilerek yeni toplar kullanılmaya başlanmıştır. Yeni toplara uygun barut paketi ve mermi tedariki yeterince yapılmadan harbe girilmiştir. Dolayısıyla da Ruslar Doksanüç Harbi'nde yeni sistem toplarda eski sistem topların mermilerini ve barut paketlerini kullanmak zorunda kalmışlardır.⁴⁷ Bundan dolayı Rus toplarının, savaş esnasındaki atışları pek verimli olmamıştır.⁴⁸ Çünkü toplarla mermiler ve gönderici barut arasındaki uyum ideal seviyede olmamıştır. Dolayısıyla da mermilerin ilk hızları düşük olmuştur.⁴⁹ Rus topların performansının düşük olmasında sevkiyat ve depolama sürecinde mühimmatın nemlenmiş olması da etkili olmuştur.⁵⁰

Sürekli yapılan atışlar sonucunda toplarda aşırı ısınma meydana gelir ve belirli aralıklarla top namlusunun bol suyla yıkanması gerekir.⁵¹ Harp esnasında tüm bataryaların su kaynaklarına yakın yerleştirilmesi ise mümkün değildir. Harp esnasında, namlusu tünçten olan ve çok hızlı ısınan topları soğutmak Ruslar açısından büyük bir problem olmuştur. Üst üste yapılan atışlar neticesinde ısınan toplar kullanılamaz hale gelmiştir.⁵²

Rus bataryalarının verimli olamamasının sebeplerinden birisi de sık sık yer değiştirilmesidir. Böyle olunca önceki mevziide tecrübeyle elde edilmiş atış ölçüleri terk edilir, hareket halindeki batarya karşı tarafın açık hedefi haline gelir, yeni bir mevziye yerleşmek zaman kaybına sebep olur.⁵³ Çünkü bir batarya taşınma esnasında sadece birkaç topunu alarak harekete geçmez. Ağırlığı tonlarca olan mühimmat deposunun da taşınması gerekir. Özellikle bu, hayvanlarla çekilen büyük çaplı toplara sahip bataryalar için ciddi bir sorundur. Yağışlar sonucunda kullanışsız hale gelen arazi bu sorunu daha da büyütür. Personel yorulur ve bıkar. Ayrıca, karşı taraf mevzilerine çok yaklaşan bataryalar onların atışlarından daha fazla etkilenir.⁵⁴

⁴⁵ Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 147; Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 147.

⁴⁶ Hasan Tahsin, *Rehber-i Fen-i Esliha*, İstanbul 1313, s. 229.

⁴⁷ Süer, *a.g.e.*, s. 45, 49.

⁴⁸ Hasan Tahsin, *a.g.e.*, s. 229.

⁴⁹ Süer, *a.g.e.*, s. 42.

⁵⁰ BOA, Y.PRK.HR, 2/1.

⁵¹ Miralay Halil Kemal, *a.g.e.*, s. 56.

⁵² Süer, *a.g.e.*, s. 384.

⁵³ Miralay Halil Kemal, *a.g.e.*, s. 19, 57.

⁵⁴ Ryan, *a.g.e.*, s. 61; Miralay Halil Kemal, *a.g.e.*, s. 17, 58, 67.

Osmanlı siperleri üzerine yukarıdan atış yapabilecek şekilde tepelere bataryalar yerleştirmek Rusların avantajlarından birisi olmuştur.⁵⁵ Böylece topların Plevne üzerinde oluşturacağı etki artmış ve şehir içindeki depolar ve savaşın destekçisi olan halk daha kolay vurulmuştur. Bu mermilerden şehir halkı büyük zararlar görmüştür.⁵⁶

Ruslar, Gazi Osman Paşa'nın gündüzleri tahrip olan siperleri gece tamir etmemesi için gece de bataryaların bir kısmını kullanarak topçu atışlarını devam ettirmişlerdir. Fakat amacı Türk tarafına tedirginlik vermek, onların istirahat etmelerini önlemek olan bu atışlar hedef gözetilmeden yapılmıştır.⁵⁷

Ruslar, Plevne Muharebeleri'ne gerekli araştırmaları ve tespitleri yapmadan girişmişlerdir. Bu durum onların istihkâmlar üzerine rastgele yaptıkları topçu atışlarından da açıkça anlaşılmıştır. Hâlbuki yapacakları araştırmalarla Plevne istihkâmlarının zayıf yönlerini tespit ederek daha etkili bir topçu bombardımanı düzenleyebilirlerdi.⁵⁸

Plevne Muharebeleri'nde Osmanlı Topçusu

Osmanlı ordusunun Plevne Muharebeleri esnasında top sayısı Ruslara nazaran dört beş kat daha az olmuştur. Almanya'dan satın alınan ve o dönem için en modern kabul edilen çelik namlulu Krupp topları namlusu tunçtan olan Rus toplarına göre daha etkili kullanılmıştır.⁵⁹

Mevzisi genel itibariyle sabit olan Türk bataryaları ilk atımlar sonucunda elde ettikleri atış bilgilerini uzun süre verimli bir şekilde kullanabilmişlerdir. Bol cephaneye ve topa sahip olan Rusların⁶⁰ on atımına karşılık bir atım yapılabilmıştır.⁶¹ Fakat kısıtlı sayıda yapılan bu atımlar genel itibariyle hedefini bulmuş ve Rus bataryalarını işlemez hale getirmiştir.⁶² Bu durum sadece Türk bataryalarının sabit durmasına bağlanamaz. Bataryaların elinde yüksek açılı atışlar yapabilen ve kısa mesafeleri vurmaya yatkın obüsler olması, genel itibariyle taarruz halinde olan Rus tarafının siperlerin dışına çıkarak açık alanda hareket etmesi de etkili olmuştur. Ayrıca Rus bataryaları daha ilk atışa başladıklarında yerlerini, çıkardıkları ateşlerle ve dumanla belli ederek Türklerin

⁵⁵ Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 85; Süer, *a.g.e.*, s. 227.

⁵⁶ Ryan, *a.g.e.*, s. 54; Süer, *a.g.e.*, s. 235.

⁵⁷ Uçar, *a.g.e.*, s. 97; Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 88, 90.

⁵⁸ Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 71, 145; Mehmed Hulusi, *a.g.e.*, s. 79.

⁵⁹ BOA, İ.DH., 701/49084; Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 22; Süer, *a.g.e.*, s. 376, 514. Osmanlı Devleti Doksanüç Harbi'nden sonra da topçu sınıfını Alman usulüne göre yapılandırmaya çalışmıştır (BOA, İ.HR., 278/17016).

⁶⁰ Plevne Muharebeleri'nin üçüncü safhasında Rusların 450 topuna karşılık Türklerin elinde 70 civarında top vardır (Ahmed Cemal, *a.g.e.*, s. 151). Osmanlı tarafı, cephane yetersizliğinden dolayı bu yetmiş topu bile tam olarak kullanamamıştır (Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 132).

⁶¹ Ali Fuad, *a.g.e.*, s. 130, 274.

⁶² Süer, *a.g.e.*, s. 380.

açık hedefi haline gelmiştir. Bazen Rus bataryalarının komutanları bile Türk topçusunun atışlarına hedef olmuştur.⁶³ Derin siperlere gömülen Türk toplarına ise karşı tarafın atışları pek tesir etmemiştir.⁶⁴

Sürekli atış yapan topların soğumaya alınması, bu esnada suyla yıkanması ve yağlanması gerekir. Böyle bir durumda toplardan bir kısmı susturulmuş olur.⁶⁵ Fakat Türk tarafı bu hali de Ruslar karşısında faydaya dönüştürmüştür. Üzerine aşırı şekilde top mermisi gelen toplar siperlerde hazırlanan özel bölmelere çekilmiştir. Bu topların imha edildiğini zanneden ve derin sessizliğe aldanan Rus piyadeleri taarruza kalkıştığında Türkler, topları tekrar mevziine sokarak atışa başlamışlar ve Rus piyadesine büyük kayıplar verdirmişlerdir.⁶⁶

Topçu bataryalarının en önemli vazifelerinden birisi karşı tarafın taarruza kalkmasını önlemektir. Bunun için de bataryalar, karşı tarafın mevzilerinde hiçbir boşluk bırakmamalıdır.⁶⁷ Gazi Osman Paşa, Türk bataryalarını karşı tarafta hiç boşluk bırakmayacak şekilde yerleştirmiş ve aralarındaki koordinasyonu mükemmel hale getirmiştir. Buna bağlı olarak da Rus piyadeleri taarruza kalkıştığında, Türk topçusunun ateşinden dolayı ilerlemekte zorlanmışlar ve panik havası içinde etrafa dağılmışlardır. Türk topçusunun tesirli atışları, Rus piyadesinin siperlerine dönmesini bile engellemiştir.⁶⁸

Topçu bataryalarının vazifelerinden birisi, attıkları şarapnel⁶⁹ ve dane⁷⁰ mermileriyle karşı tarafın birlikleri arasındaki irtibatı kesmektir. Bu da ancak karşı taraf hakkında elde edilecek sağlıklı bilgiyle mümkündür. Bundan dolayı topçu birliklerinin atışlarını yönlendiren ateş idare merkezleri hedef bölgeyle ilgili verileri çok iyi değerlendirmelidir. Bu birimin başında tecrübeli komutanlar olmalıdır.⁷¹ Gazi Osman Paşa, savaş esnasında az sayıdaki topu tecrübeli komutanlarla iyi idare etmeyi bilmiştir.

Topçu mevzileri düşman ateşinden korunabilecek mesafede olmalı, batarya mevzii düşmanın ve hedefin durumuna göre seçilmelidir.⁷² Gazi Osman Paşa, bataryaların yerleştirilmesini mükemmel bir şekilde yapmıştır. Topçu

⁶³ Ryan, *a.g.e.*, s. 72; Süer, *a.g.e.*, s. 370.

⁶⁴ Süer, *a.g.e.*, s. 239, 369.

⁶⁵ Miralay Halil Kemal, *a.g.e.*, s. 56.

⁶⁶ *Basiret*, nr. 2203, 5 Eylül 1293; Süer, *a.g.e.*, s. 99, 275.

⁶⁷ Hakkı, *Mevzi Muharebelerinde Topçunun Suret-i İstimali Hakkında Kavaid*, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul, 1335, s. 6, 43.

⁶⁸ *A.g.e.*, s. 61, 219, 340, 370.

⁶⁹ Şarapnel mermisinin içinde metal parçalar ve barut vardır. Uç kısmına, düştüğü yerde patlamasını sağlayacak şekilde hassas tapa takılan ve etrafa metal parçaları dağıtan bu mermiler genelde asker toplulukları üzerine atılırlar (Hasan Tahsin, *a.g.e.*, s. 160; Mehmet Lütü, *Esliba-i Osmanîye*, İstanbul, 1308, s. 203, 204).

⁷⁰ Dane mermileri düştüğü yerde, içindeki barut ve başındaki tap vesilesiyle patlar ve olduğu yerde yakmaya ve yıkmaya sebep olduğu gibi çevreye parça da dağıtarak etki yapar (V. Nayman, *Külliyat-ı Fen-i Esliba*, İstanbul 1306, s. 107).

⁷¹ Hakkı, *a.g.e.*, s. 35.

⁷² Mahmut Hüsamettin, *a.g.e.*, s. 10; Hakkı, *a.g.e.*, s. 7.

bataryalarını tabyalar arasında, piyadelerden uzak bir şekilde, küçük gruplar halinde yerleştirmiştir. Böylece topçu ve piyade⁷³ birlikleri, düşman tarafının top atışlarından en az etkilenen hale getirilmiştir. Çünkü toplar çıkardıkları ateş ve dumanla yerlerini belli eder ve açık hedef haline gelirler. Rus piyadeleri ise topçularının arka kısımlarına yerleştirilmiştir. Böyle olunca da bataryalarla birlikte onlar da Türk topçusunun açık hedefi haline gelmiştir.⁷⁴

Doksanüç Harbi'den önce Osmanlı Devleti topçuluk açısından değişim yaşamıştır. Savaşa birkaç yıl kala ve savaş esnasında Almanya'dan Krupp topları satın alınmıştır. Bunların mermileri ve diğer malzemelerinin sürekli olarak Almanya'dan satın alınması gerekmiştir. Savaş esnasında bile, Tophane-i Âmire'nin cephelerdeki bütün toplara mühimmat yetiştirememesinden dolayı Avrupa'dan top mermisi, tapan⁷⁵ ve barut almak gerekmiştir.⁷⁶

Sonuç

Gazi Osman Paşa, beş ay boyunca asker ve top sayısınca daha üstün olan Ruslara karşı Plevne'yi başarılı bir şekilde savunmuştur. Rusların daha kalabalık ve silah bakımından üstün olmalarına rağmen Osmanlı kolordusu karşısında bekledikleri başarıyı elde edememelerinde ve büyük kayıplar vermelerinde Gazi Osman Paşa'nın uyguladığı istihkâm sistemi, topçu bataryalarını etkin bir şekilde kullanması buna karşılık Rus bataryalarının Plevne üzerinde beklenen tesiri gösterememiş olması vardır. Gazi Osman Paşa, izlemiş olduğu savaş stratejisi ile Ruslara beklemedikleri mağlubiyetler yaşatmış ve dönemin askerî uzmanlarının bakış açısını değiştirmiştir.⁷⁷

Ekim 1877'den itibaren gerek devletin imkânlarının kısıtlı olmasından gerekse Rusların Plevne ile Sofya arasındaki yolu kontrol altına almasından dolayı Gazi Osman Paşa'ya gerekli destek gönderilememiştir. Kesintisiz devam eden çarpışmalarda Osmanlı ordusunun asker mevcudu ve imkânları günden güne azalırken Ruslarınki ise gelen takviyelerle sürekli artmıştır.⁷⁸ Böyle bir durumda savunmanın devam ettirilmesinin Türk tarafına faydadan ziyade zarar getireceğini ve şehirden başarılı bir çıkış hareketi yapmaktan başka çare kalmadığını gören Osman Paşa, 10 Aralık 1877 tarihinde emrindeki birlik ve sivil halkla birlikte Rus hatlarını aşarak bölgeden ayrılmayı denemiştir. Fakat sayı ve imkânlar bakımından bitme seviyesine gelmiş olan Osmanlı birliği beş saat kadar devam eden kanlı çarpışmalar sonucunda Ruslara teslim olmak zorunda kalmıştır.⁷⁹

⁷³ Piyade: Osmanlı ordusunda yaya askerlere piyade denilir. Genel itibariyle karşı düşman tarafı üzerine asıl operasyonları yürüten askerî gruptur.

⁷⁴ Mehmed Hulusi, *a.g.e.*, s. 104.

⁷⁵ Top mermisinin ön kısmına takılan, merminin ne zaman ve ne şekilde patlayacağını belirleyen parça.

⁷⁶ BOA, İ.DH., 701/49084; BOA, İ. MMS., 57/2640; BOA, İ.MMS, 57/2636.

⁷⁷ *London Standard*, 29 Ağustos 1877.

⁷⁸ BOA, Y.PRK.HR, 2/1.

⁷⁹ *Basiret*, nr. 2199, 31 Ağustos 1293; Uçar, *a.g.e.*, s. 47.

Kaynakça

A-Belgeler

ATASE, BLH, 734/H6/1-16

BOA, İ.DH., 701/49084

BOA, A. } MKT. MHM, 482/16.

BOA, İ:DH, 756/61738.

BOA, İ.HR., 278/17016

BOA, İ.MMS., 57/2636

BOA, İ.MMS., 57/2640

BOA, Y.PRK.HR, 2/1.

BOA, Y.EE, 76/26

BOA, YEE, 76/49

B-Sürelî Yayınlar

Basiret

Evening Telegraph

London Standard

Falkirk Herald

Tercüman-ı Hakikat

The Star

C-Kitaplar ve Makaleler

Ahmed Cemal, *Plevne Müdafası*, İbrahim Hilmi, İstanbul 1316.

Ali Fuad, *Osmanlı Rus Seferi*, C. 2, Matbaa-i Osmaniye, İstanbul 1326.

ARMAOĞLU, Fahir, *Siyasi Tarih*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1975.

Hakkı, *Mevzî Mubarebelerinde Topçunun Suret-i İstimali Hakkında Kavaid*, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, İstanbul 1335.

Hasan Tahsin, *Rehber-i Fenn-i Esliba*, İstanbul 1313.

HERBERT, Frederick William V., *The Defense of Plevna*, John Murray, London 1911.

Mahmut Hüsametdin, *Mubarebede Topçunun İstimali*, İstanbul 1309.

Mehmed Hulusi, *Niçin Mağlup Olduk? 1877-1878 Osmanlı Rus Seferi*, Sancakçıyan Matbaası, İstanbul 1326.

Mehmet Lütfi, *Esliba-i Osmaniye*, İstanbul 1308.

Miralay Halil Kemal, *Her Zabıt Topçuluktan Ne Bilmelidir*, Askerî Matbaa, İstanbul 1928.

NAYMAN, V., *Külliyat-ı Fenn-i Esliha*, İstanbul 1306.

RYAN, Charles S., *Kızılay Emri Altında Plevne ve Erzurum'da*, Çev. Ali Rıza Seyfioğlu, MEB, İstanbul 1962.

SÜER, Hikmet, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi*, ATASE, Ankara 1993.

ŞİROKORAD, A. B., *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

Talat, "Plevne Müdafaası", *Mecmua-i Askerî*, S. 7, İstanbul 1927, s. 1-231.

UÇAR, Nail, *Gazi Osman Paşa ve Plevne*, Orkun Yayınevi, İstanbul 1978.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, Filiz Yayınları, İstanbul 2000.